

УДК 368.5:338.242.4

Клапків Ю. М.,*кандидат економічних наук, старший викладач кафедри міжнародних фінансів Тернопільського національного економічного університету,***Клапків Л. М.,***кандидат економічних наук, старший викладач кафедри фінансів Київського національного торговельно-економічного університету*

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ДОМІНАНТИ ФІНАНСОВОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ

У статті розглянуто особливості фінансової державної підтримки аграрного бізнесу в Україні через субсидювання страхування аграрних культур та ключові домінанти цієї підтримки у розвинених країнах.

Ключові слова: *агрострахування, натуральні ризики, страхова компанія, страхування з доплатою держави, сільськогосподарські ризики.*

В статье рассмотрены особенности финансовой государственной поддержки аграрного бизнеса в Украине через субсидирование страхования аграрных культур, и ключевые доминанты данной поддержки в развитых странах.

Ключевые слова: *агрострахование, натуральные риски, страховая компания, страхование с доплатой от государства, сельскохозяйственные риски.*

The article deals with the peculiarities of state financial support to the agricultural business in Ukraine through subsidizing agricultural crop insurance, and the key of the dominant support in developed countries

Keywords: *agricultural insurance, natural risks, insurance company, insurance surcharge state agricultural risks.*

Постановка проблеми. Провадження діяльності в сучасному світі, в умовах невизначеності, зумовлює виникнення певних ризиків, які є невід'ємною частиною будь-якого бізнесу. Власник, маючи усвідомлення ризику та невпевнений щодо наслідків і моменту його реалізації, прагне забезпечити фінансові ресурси для покриття можливих втрат у майбутньому. Сільськогосподарський виробник – провадять діяльність, пов'язану з обробіткою землі, його ефективність перебуває у безпосередній залежності від погодних умов, тому основний ризик носить природний характер, а його реалізація – зміни в процесі органогенезу у рослинництві, що призводять до ушкодження і загибелі сільськогосподарських культур.

Водночас у забезпеченні агробізнесу від втрат зацікавлені не лише власники фермерських господарств, а й держава, тому подібна діяльність зазвичай реалізується із значною державною фінансовою підтримкою.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розробкою основних теоретичних аспектів здійснення фінансової державної підтримки сільського господарства через фінансовий механізм страхування займалися в своїх дослідженнях: В. Д. Базилевич, К. Г. Воблий, Н. М. Внукова, В. І. Грушко, С. С. Осадець, Я. П. Шумелда, К. К. Якуненко, О. І. Ястремський, а також зарубіжні науковці: І. Баланов, Д. Бобела, А. Вільямс, В. Гроуз, В. Глушенко, К. Ероу, К. Лискава, Е. Турбіна, С. Хандшке, Я. Хеймес, В. Шахов, Р. Юлдашев та ін.

Однак поряд із цим залишаються не повною мірою висвітленими питання щодо організації доплат та процедури фінансової державної підтримки цього вагомого для держави виду бізнесу. Так, відповідний закон, прийнятий у лютому 2012 року, передбачає державну підтримку для страхування сільськогосподарської продукції. Для одержання дотацій, держава зобов'язала страховиків створити Аграрний страховий пул, який було зареєстровано 7 листопада 2012 року. Водночас, на момент створення пулу відповідні ліцензії отримали лише 4 страхові товариства: "Українська аграрна страхова компанія" (м. Черкаси), "Брокбізнес" (м. Київ), "Страхові гарантії" (м. Донецьк), "Домінанта" (м. Київ) [1, с. 3].

Мета і завдання дослідження. Метою статті є представлення сучасного стану та перспектив механізму страхування сільськогосподарських ризиків з державною підтримкою в Україні та фундаментальні домінанти фінансової державної підтримки аграрного бізнесу у світі.

Виклад основного матеріалу. Особливістю страхування врожаю є його загрозливий, часто катастрофічний характер для страховиків, що зумовлено природним походженням та взаємозалежністю ризиків, які реалізуються на великих площах та призводять до втрат у багатьох виробників товарної сільськогосподарської продукції одночасно, а це генерує необхідність сплати значних відшкодувань.

Складність цього продукту, його висока вартість та суспільна необхідність для економіки держави зумовила запровадження державної підтримки. В Україні вона має полягати у наданні з державного бюджету сільськогосподарським товаровиробникам грошових коштів у вигляді субсидій на відшкоду-

вання частини страхового платежу, фактично сплаченого ними за договорами страхування сільськогосподарської продукції.

Водночас, значна ризикогенність цього виду бізнесу притаманна не лише для нашої країни, розвинені країни віддавна надають фінансову підтримку своїм сільськогосподарським виробникам. Реалізується ця допомога, у більшості випадків, через субсидювання страхових премій, однак є й інші підходи.

Для країн ЄС класичною умовою є компенсація 50% страхового платежу при рівні страхового покриття близько 70%. Проте існують і винятки та певна диференційованість підходу, що зумовлено як значущістю певних культур для окремих держав, так і регіональним поділом (деякі страхові продукти розроблено спеціально для певних регіонів, навіть у межах однієї держави, наприклад, страхування томатів і бананів на Канарських островах, в Іспанії), так і кінцевою формою споживання цих овочів фруктів (чи споживатимуться як свіжі фрукти чи як продукт переробки) [2].

Окрім того, варто зазначити, що подібна система фінансової допомоги агробізнесу не суперечить вимогам міжнародних торгових угод в частині державної підтримки, в тому числі СОТ. Певним негативом для розвитку стабільної та цілісної фінансової державної допомоги агробізнесу в Україні є виплата катастрофічної допомоги – часто заполітизованого та популістського рішення, а водночас такого необхідного, корисного в короткостроковій перспективі для аграріїв. Створення прецедентів отримання допомоги від держави у разі катастрофічного збитку формує у сільськогосподарського виробника непідтверджену впевненість у подібному захисті в майбутньому. Усвідомлюючи необхідність, а іноді просто вимушеність такого шкідливого для популяризації ринкових механізмів захисту аграрного бізнесу, страхування з допомогою держави, вважаємо за необхідне формування системи примусу страхування майна, на відновлення якого була надана державна допомога. Та варто передбачити можливість його страхування у багатьох страхових компаніях в Україні, щоб уникнути можливих порушень, через монополізацію процесу.

Водночас, у країнах з розвиненими системами аграрного страхування можуть надаватись особливі субсидії страховим компаніям, що спрямовані на забезпечення рівного доступу різних груп сільськогосподарських виробників до страхових послуг. Ця форма субсидювання включає часткову компенсацію маркетингових і адміністративних витрат страхових компаній, частину витрат на проведення оцінки збитку після реалізації страхового випадку [4, с. 5].

Однією з форм підтримки державою аграрного страхування є фінансування інформаційної та навчальної діяльності в галузі, метою цієї діяльності є навчання та підвищення кваліфікації виробників сільськогосподарської продукції, задля створення у них можливості більш ефективного підбору програм страхування та грамотного укладання найоптимальніших для власного бізнесу договорів страхування.

Деяко складніша система в США, де є основний адміністратор – Агентство з управління ризиками, яке власне і виплачує субсидії безпосередньо страховим компаніям. Воно ж розробляє страхові продукти, які уже пропонуються приватними страховими компаніями, що проходять акредитацію на право працювати за програмою з підтримкою держави. Страхові компанії зобов'язані перестраховувати частину ризиків через державний фонд перестраховування, розмір субсидії становить від 30% премії до 60%, залежно від відсотка покриття, так при покритті в 70% розмір допомоги сягає 50% страхового платежу.

На тому ж континенті – у Канаді державна допомога реалізується через королівські корпорації, які є державними та працюють на ринкових засадах. Кожна корпорація, а є вони в усіх провінціях, розробляє свої програми страхування на основі методичних рекомендацій Федерального міністерства сільського господарства. Відмінності клімату та сільськогосподарського виробництва в провінціях і їх фінансові можливості в кожній федерації деяко вплинули на специфіку цих програм.

Серед країн Європейського Співтовариства обов'язковість цього страхування є лише на Кіпрі і в Греції, де таке страхування з підтримкою держави реалізується через державні страхові компанії. Водночас, в Іспанії страхові компанії виступають лише в ролі агентів, а всі підписанні договори страхування передаються у спеціально створену державою та приватними страховими компаніями установу, де ці договори адмініструються, проводиться оцінка збитку та виплати. Всі договори перестраховуються через державну перестрахову компанію. Спектр пропонованих у цій країні страхових продуктів надзвичайно широкий, тариф розраховується державною компанією, а страховим покриттям охоплено близько 90% сільськогосподарських культур [5]. Субсидується в основному мультиризикове страхування від 30% до 70% від суми премії, та в середньому 50% страхового платежу [6].

Упродовж років країни Західної Європи є активними учасниками на ринку страхування врожаю, та намагаються зробити його більш ефективним. Для збільшення поширеності страхування, використовуються субсидії до страхових премій і примус (обов'язковість). В Україні, згідно з чинним законодавством, цей процес розпочався 1 липня 2012 року зі створення переліку вимог, яким повинен відповідати продукт, пропонований страховиком, щоб претендувати на дотації держави [1]. Страховик повинен не тільки залишити досить низький рівень тарифів, але й забезпечити адекватний рівень страхового покриття.

Діапазон охоплених ризиків і страхове покриття є ключовими елементами при формуванні системи доплат, адже вони є визначальними в розмірах страхового платежу, а отже, – і розміру державної до-

помогти. Немає можливості вільно розширити спектр та обсяг ризиків через обмеження, встановлені державою та не такі уже значні можливості дрібних фермерів.

Як правило, у практиці країн ЄС виділяють три основних типи страхування врожаю: від одного ризику, комбіновані продукти і комплекси. У Польщі було прийнято рішення про використання комплексного страхування (від багатьох ризиків). Законодавство дозволяє страхування врожаю рослин та страхування тварин від обраних (серед визначених законодавством) фермером ризиків. Є три варіанти використання страхування в сільському господарстві в країнах-членах ЄС:

1) страхування від стихійних лих за участю держави в покритті сплачених відшкодувань та / або страхових платежів;

2) підтримка фонду взаємного інвестування, завдяки якому уможлиблюється розподіл ризиків між групою виробників;

3) використання різних інструментів, спрямованих на гарантію основних доходів у разі надзвичайних ситуацій [7].

В європейських країнах діють програми страхування, які в основному ґрунтуються на добровільній участі та можливій допомозі від держави з оплатою страхового платежу. Лише у деяких країнах функціонує справді обов'язкове страхування сільськогосподарських культур.

На практиці страхування, субсидоване державою, є найбільш ефективним лише при аграрних ризиках [6,7].

В Україні, згідно чинного законодавства для отримання бюджетної підтримки на покриття 50% вартості страхування посівів озимих культур фермери повинні були до 15 жовтня укласти договори з ліцензованими страховими компаніями, що входять до Аграрного страхового пулу, який було зареєстровано 7 листопада 2012 року [1].

У ЄС використовується субвенціонування страхових платежів із можливістю допомоги за рахунок внесків з державного бюджету для покриття збитків, пов'язаних з виникненням засухи і запроваджено частковий обов'язок страхування врожаю. Закон про субсидоване страхування встановлює лише межі структури продукту. На практиці пропозиції страхових компаній відрізнялись головним чином розміром власної відповідальності, франшизою, способом визначення страхової суми або розрахунком збитків, які механічно впливають на розмір понесених витрат на відшкодування.

Запровадження програми співфінансування страхових платежів має на меті мобілізацію фермерів для страхування сільськогосподарського виробництва від втрати доходів, викликаних несподіваними погодними явищами, стихійними лихами, а також у разі форс-мажорних обставин. Для державного бюджету доплата на сільськогосподарське страхування значно оптимальніша та ефективніша, ніж надання допомоги після стихійного лиха.

Отже, агрострахування як основний вид страхування, що дотується державами, проходить свою адаптацію у високорозвинених країнах, в тому числі членах ЄС – сусідах нашої держави, та є домінуючою формою фінансової підтримки для аграрного бізнесу.

Висновки. Вітчизняна практика фінансової державної підтримки аграрного бізнесу перебуває на стадії свого фундаментального творення. Вона проходить формування ефективного механізму взаємодії агропідприємств, страхових компаній та держави на основі зарубіжного досвіду, проте часто із запізненнями. Однак потреба агробізнесу в страховому захисті кожного року зростає, зважаючи на непередбачуваний характер реалізації кліматичних ризиків. Домінантами фінансової державної підтримки аграрного бізнесу в сучасних умовах повинні виступити новостворені інституції та прозорі нормативно-правові акти, чіткі фінансові механізми, що можна виробити на основі багаторічного досвіду Європейського Співтовариства та інших розвинених країн світу.

Література:

1. Закон України "Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою" від 09.02.2012 № 4391-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 19. – С. 17.
2. Гутко Л. М. Досвід державної підтримки страхування ризиків сільськогосподарського виробництва / Л. М. Гутко // Економіка АПК. – 2009. – № 10. – С. 147-152.
3. Завершено создание аграрного страхового пула // Економічна правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/rus/news/2012/11/8/343088/>.
4. Носенко М. С. Сучасний стан та проблеми розвитку страхування сільськогосподарських ризиків в Україні / М. С. Носенко, О. О. Лобач // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2012. – № 2. – С. 217-221.
5. Солматіна Т. В. Україна та світові тенденції аграрного страхування / Т. В. Солматіна, І. М. Манько // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 3. – Т. 2. – С. 144-147.
6. Томашевський Ю. М. Шляхи вдосконалення системи страхування в аграрному секторі / Ю. М. Томашевський // Економічні науки. – Серія "Облік і фінанси". – Випуск 8 (29). – Ч. 4. – 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/en_oif/2011_8_4/35.pdf.
7. Kaczała M. Skuteczne ubezpieczenia w zarządzaniu gospodarstwem rolnym / M. Kaczała, K. Łyskawa // Wiadomości Ubezpieczeniowe. – 2008. – № 3-4. – С. 24-36.